

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

6 СОН, 4 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 4

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 4

TOSHKENT-2024

Мундарижа

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

- 1. СУФИЕВА Дилафруз Улугбековна**
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИИ В КАЧЕСТВЕ ОСНОВНОГО НАПРАВЛЕНИЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРЛАМЕНТАРИЕВ.....8
- 2. АДЛКАРИЕВА Феруза Ходжимуратовна**
КОНСТИТУЦИЯВИЙ СУД ВАКОЛАТЛАРИНИНГ КЕНГАЙИШИ – ЗАМОНАВИЙ
КОНСТИТУЦИЯВИЙ ИСЛОҲОТЛАР МАҲСУЛИ 15

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

- 3. МАСАДИКОВ Шерзодбек Махмудович**
СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА ПО ПРИЗНАНИЮ И ИСПОЛНЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ
АРБИТРАЖНЫХ РЕШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН21
- 4. ТОШЕВ Зафар Бобокулович**
МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИНГ ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ТИЗИМИДАГИ ЎРНИ ВА
КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ28
- 5. DENQANOV Raxmatilla Mirzaraxmat o'g'li**
TRANSCHEGARAVIY ELEKTRON TIJORATDA ISTEMOLCHILAR HUQUQLARI34
- 6. TOSHKANOV Nurbek Bahriddinovich**
INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARIGA BO'LGAN HUQUQLARNI USTAV JAMG'ARMASIGA
ULUSH SIFATIDA KIRITISH: BUNI QANDAY AMALGA OSHIRISH MUMKIN?..... 40

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

- 7. НАБИРАЕВ Акмал Исматуллаевич**
АГРАР ВА ОЗИҚ-ОВҚАТ СОҲАСИДА ҚОНУНЧИЛИК ИЖРОСИ УСТИДАН
НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИНИНГ РОЛИ...48

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

- 8. ОТАЖОНОВ Аброржон Анварович**
СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ: ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК ВА ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАРТИБГА
СОЛИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ54
- 9. АЛИМОВ Гайбулла Алимович**
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ
ЖАРАЁНИДА ФУҚАРОЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ЧЕКЛАШНИНГ
КОНСТИТУЦИЯВИЙ ВА ҚОНУНИЙ АСОСЛАРИ 70

10. МИРЗАТИЛЛАЕВ Умид ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР МАСАЛАЛАРИ БЎЙИЧА ИНСПЕКТОР-ПСИХОЛОГЛАР ФАОЛИЯТИ ТУШУНЧАСИ ВА АҲАМИЯТИ.....	78
---	----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

11. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ И ОСНОВНЫХ ПРИНЦИПОВ ПРАВА НА ЗДОРОВЬЕ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА.....	85
12. USMANOVA Surayyo ANALYSES OF DEVELOPING COUNTRIES ON TOURISM SERVICES REGULATION UNDER THE GATS	96
13. БАБАЕВА Иродахон ОБЗОР И КЛАССИФИКАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОКУМЕНТОВ ПО ИЗМЕНЕНИЮ КЛИМАТА.....	105
14. АКБАРОВ Саидакбар ХАЛҚАРО ҲУҚУҚДА ҲАРБИЙ ЖИНОЯТЛАРНИНГ БЕЛГИЛАРИ.....	117

ҲУҚУҚ, ИННОВАЦИЯ ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАР

15. МЕЛИЕВ Худоёр Хуррамович ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИ СОҲАСИДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТНИ ҚЎЛЛАШНИНГ КОРРУПЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШГА АҲАМИЯТИ	125
---	-----

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

АЛИМОВ Гайбулла Алимович

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги
университети доценти, юридик фанлар номзоди
E-mail: gaybullaalimov77@gmail.com

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ЖАРАЁНИДА ФУҚАРОЛАРНИНГ ХУҚУҚ ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ЧЕКЛАШНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ ВА ҚОНУНИЙ АСОСЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): АЛИМОВ Г.А. Ўзбекистон Республикасининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш жараёнида фуқароларнинг хуқуқ эркинликларини чеклашнинг конституциявий ва қонуний асослари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2024) Б. 70-77.

 6 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2024-6-9>

АННОТАЦИЯ

Ушбу илмий мақолада Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш жараёнида фуқароларнинг хуқуқ эркинликларини чеклашнинг айрим жиҳатлари, чеклов қўллашнинг қонуний асослари, Ўзбекистон Республикасининг “Фавқулдда ҳолат тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси тўғрисида”ги Фармони талаблари, бир қатор хуқуқшунос олимларнинг жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш жараёнида инсон хуқуқлари ва эркинликларини чеклаш масаларида билдирган фикр ва мулоҳазалари ўрин олган.

Калит сўзлар: Конституция, инсон хуқуқ ва эркинликларини чеклаш, чеклашнинг қонунийлиги ва асослилиги, жамоат хавфсизлиги концепцияси, жамоат тартиби, жамоат хавфсизлиги, инсон хуқуқларини чеклашга бўлган аралаш ёндашув.

АЛИМОВ Гайбулла

Доцент Университета Общественной безопасности
Республики Узбекистан, кандидат юридических наук
E-mail: gaybullaalimov77@gmail.com

КОНСТИТУЦИОННЫЕ И ЗАКОННЫЕ ОСНОВЫ ОГРАНИЧЕНИЯ ПРАВОВЫХ СВОБОД ГРАЖДАН В ПРОЦЕССЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

АННОТАЦИЯ

В настоящей научной статье приводятся отдельные аспекты ограничения некоторых прав и свобод граждан в процессе обеспечения общественного порядка и общественной безопасности в Конституции Республики Узбекистан, законные основания применения данных ограничений, требований Закона Республики Узбекистан “О чрезвычайном

положении” и Указа Президента Республики Узбекистан №УП-27 “О концепции общественной безопасности”, некоторые точки зрения ученых юристов по данному проблематики.

Ключевые слова: Конституция Республики Узбекистан, ограничение прав и свобод граждан, законности и обоснованности ограничений, концепция общественной безопасности, общественная порядка и общественная безопасность, смешенный подход по вопросам ограничений прав и свобод.

ALIMOV Gaybulla

Associate professor of the University of Public Safety Republic of Uzbekistan,

Doctor of Philosophy (PhD) in Law

E-mail: gaybullaalimov77@gmail.com

ANNOTATION

The current scientific article presents some aspects of the restriction of certain rights and freedoms of citizens in the process of ensuring public order and public safety in the Constitution of the Republic of Uzbekistan, the legal basis for the application of these restrictions, the requirements of the Law of the Republic of Uzbekistan “On extraordinary provisions” and the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No.27 “On the concept of public security”, some points of view of learned lawyers on this issue.

Keywords: Constitution of the Republic of Uzbekistan, restriction of the rights and freedoms of citizens, legality and validity of restrictions, the concept of public safety, public order and public safety, a mixed approach to the issues of restrictions of rights and freedoms.

Инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаш, яъни жамият ва давлатда шахс эркинлиги чегараларини белгилаш инсон ва давлат ўртасидаги муносабатларнинг энг муҳим таркибий қисмидир. Ушбу муносабатларнинг асосий фалсафий муаммоси инсон эркинлиги даражаси ва меъёри, бу эркинликнинг давлат ва жамият томонидан қамраб олинишининг асослари ва чегараларидир. Конституциянинг асосий вазифаларидан бири, бу биринчи навбатда конституциявий, шахс, жамият ва давлат манфаатлари ўртасидаги мувозанатни ўрнатиш ва қонунлаштиришдир. Конституция ва қонунлар бир қатор ҳуқуқ ва эркинликларнинг конституциявий ва суд қафолатларини бекор қилиш имкониятини ҳам назарда тутди. Ҳуқуқ ва эркинликларга чекловлар ҳар доим уруш ёки оммавий тартибсизликлар ҳолатларида фавқулодда ҳолат эълон қилинганда юзага келади. “Инсон манфаатларини ҳимоя қилиш учун мўлжалланган конституциявий ҳуқуқнинг ўзига хос хусусиятлари ва мақсади билан боғлиқ бўлган шахс эркинлигининг конституциявий асосларини давлат, унинг органлари ва мансабдор шахслари томонидан содир этилиши эҳтимоли бўлган ноқонуний аралашишлардан ҳимоя қилишдир” [1.Б-88].

Жамоат хавфсизлигини ҳамда жамоат тартибини таъминлаш жараёнида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини, айниқса шахсий ҳуқуқ ва эркинликларни чеклаш, шунингдек, бундай чекловларнинг чегаралари нафақат Ўзбекистон Республикасининг, МДҲ мамлакатлари, балки бутун дунё ҳамжамияти учун юридик фан ва ҳуқуқий тизимнинг мураккаб ва мунозарали масалаларидан биридир.

Жамоат хавфсизлигини ҳамда жамоат тартибини таъминлаш (қўриқлаш ва ҳимоя қилиш) - бу давлат органлари томонидан ҳар доим ҳуқуқ ва эркинликларнинг чекланишини ва инсоннинг индивидуал эркинлигига аралашишни, кўпинча ҳокимият органлари, ўз ваколатларини ҳаддан ташқари, суистеъмол қилиш билан кейин эса қонунларнинг мазмунини нотўғри тассаруф этган ҳолда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини чеклаб қўйяди ва айрим ҳолларда ҳатто тўлиқ инкор қилади.

Ўзбекистон Республикасининг янги Конституциясида “чеклаш” атамаси инсон ва фуқаролик ҳуқуқлари ва эркинликларига нисбатан энг кўп қўлланилади (21, 27, 28, 29,31,32, 33,37-моддалар).

Ўзбекистон Республикасида шахсий ҳуқуқ ва эркинликларни чеклашнинг конституциявий модели шахсий ҳуқуқ ва эркинликларни чеклашга аралаш ёндашувни назарда тутди. Бир томондан, Ўзбекистоннинг янги тахрирдаги Конституциясида биринчи марта шахс ҳуқуқлари ва эркинликларини чеклаш имкониятини назарда тутувчи умумий қоида билан тўлдирилди (21-модданинг 3-қисми) [2.Б.6], бошқа томондан, Конституциямизнинг қоидалари муайян чекловларнинг тегишли ҳуқуқ ва эркинликлар билан ўзаро боғлиқлигини ҳисобга олади.

Ўзбекистон Республикасининг янги тахрирдаги Конституциясининг 33-моддаси 3-қисмига биноан, “ахборотни излаш, олиш ва тарқатишга бўлган ҳуқуқни чеклашга фақат қонунга мувофиқ ҳамда фақат конституциявий тузумни, аҳолининг соғлиғини, ижтимоий ахлоқни, бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, жамоат хавфсизлигини ҳамда жамоат тартибини таъминлаш, шунингдек давлат сирлари ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сир ошкор этилишининг олдини олиш мақсадида зарур бўлган доирада йўл қўйилади” [3. Б.33].

Бугунги кунда давлат жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг етакчи субъекти сифатида маълум даражада мавҳум ва аниқ бўлмаган нарсаларни ҳимоя қилади, деган танқидлар учраб турибди. Бироқ, эксперт ва мутахассислар буни ушбу масала буйича илмий тадқиқотларнинг етарли эмаслиги билан боғлашади. Тадқиқотларнинг аксарияти ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш буйича фаолиятининг ҳуқуқий ва ташкилий асосларини таҳлил қилиш доирасида амалга оширилган бўлиб, унда “жамоат хавфсизлиги” тушунчаси кенг ҳуқуқий нормалар доирасида кўриб чиқилган бўлса, Миллий гвардия органларининг жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашдаги ўрни масаласи тадқиқотчилар томонидан энди ўрганилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сон Фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси “жамоат хавфсизлиги концепцияси”да [4] “жамоат хавфсизлигига” қуйидаги кенг маънодаги тушунча берилган: жамоат хавфсизлиги — жамиятнинг қонунга хилоф тажовузлар, ижтимоий ва миллатлараро низолар, фавқулодда вазиятлар ва бошқа таҳдидлардан ҳимояланганлик ҳолати бўлиб, у жамиятнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади ҳамда инсоннинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари рўёбга чиқарилишини таъминлайди”.

Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси миллий хавфсизликнинг асосий йўналишларидан бири ҳисобланган жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги давлат сиёсатини белгиловчи муҳим ҳужжат ҳисобланади, шу боис, уни илмий асослаш ва замонавий шакллантириш, шунингдек, бошқа шунга ўхшаш ҳуқуқий ходисалар билан чегараланиш ва муайян алоқаларни ўрнатиш тадқиқот фаолияти учун ҳам, ҳуқуқ учун ҳам, ижро амалиёти учун ҳам катта аҳамиятга эга.

Таъкидлаш жоизки, мамлакатнинг умуман хавфсизликнинг принципиал янги концепциясига ўтиши шароитида ушбу масалани назарий тадқиқ этиш, янги назарий ва амалий аҳамиятга эга бўлмоқда. Бу, биринчи навбатда, жамиятимиз ва бутун давлат ривожланиши учун ички ва ташқи шароитларнинг сезиларли ўзгариши билан боғлиқ.

Оддий шароитларда ҳам, фавқулодда вазиятларда ҳам жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги илмий ва амалий муаммоларнинг долзарблиги бир неча сабабларга кўра юзага келади, хусусан:

давлат бошқаруви органлари жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли субъектларнинг ҳаракатларини самарали амалга ошириш, муайян ҳудудда жисмоний ва юридик шахсларга нисбатан чеклаш чораларини қўллаш имконини берадиган жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича махсус чора-тадбирларга “мухтожлик” сезмоқда;

фаолияти тегишли даражадаги хавфсизликни, хусусан, жамоат хавфсизлигини таъминлаш зарурлигини белгилайдиган объектлар ва ҳудудлар тобора кўпайиб бормоқда. Аҳоли хавфсизлигининг тегишли даражасини таъминлаш уларнинг барқарор

фаолият кўрсатиши учун шарт-шароитларни яратишга ёрдам беради;

фавкулудда вазиятларда жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли органлар томонидан қўлланиладиган чора-тадбирлар, бу давлат томонидан қўлланиладиган тегишли маъмурий-ҳуқуқий чора-тадбирлар ҳисобланади. Фавкулудда вазият доимо ижтимоий ҳаётнинг беқарорлашиши, унинг одатий ритмининг бузилиши билан бирга келади, бу эса ўз навбатида ушбу чораларни қўллашни тақоза этади.

“Жамоат хавфсизлиги” тушунчасини таҳлил қилишга тўхталадиган бўлсак, шуни такидлаш жоизки, бугунги кунда илмий ишларда ушбу ҳуқуқий тоифани белгилаш бўйича кўплаб қарашлар шаклланган. “Жамоат хавфсизлиги” атамаси илмий билимларнинг турли соҳаларида ва ижро этувчи ҳокимият органлари, шунингдек, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг, шу жумладан Миллий гвардия органларининг амалий фаолиятида кенг қўлланилади. Бироқ, унинг кенг қўлланилишига қарамай, афсуски, бугунги кунда “жамоат хавфсизлиги” таърифига ягона ёндашув мавжуд эмас. Шу муносабат билан “жамоат хавфсизлиги” тушунчасининг мазмунини аниқлаш бўйича илмий адабиётлар, амалдаги қонун ҳужжатларини ҳар томонлама таҳлил қилиш мақсадга мувофиқдир.

Ўзбек ҳуқуқшунослик мактаби вакилларида бир қатор ҳуқуқшунос олимларнинг тадқиқот ишларида жамоат хавфсизлигини айрим масалалари келтириб ўтилган. Хусусан, М.Ю.Рустамбаев, С.М.Селиманова, И.Исмоилов, М.Зиёдуллаев, Б.Бердиалиев каби ҳуқуқшунос олимлар ўз ишларида жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг у ёки бу жиҳатларини баён қилишган бўлишсада, бироқ бугунги кунда “жамоат хавфсизлиги” таърифига ўз муносабатларини шакллантириш жараёнига фикр ва мулоҳазаларини қатъий билдиришганича йўқ. Бунга сабаб Ўзбекистон Респубикасининг жамоат хавфсизлиги концепцияси энди эълон қилиниб, уни шакллантириш учун илк қадамлар ташланмоқда. Шу муносабат билан биз мазкур масала юзасидан хориж ҳуқуқшунос олимларини “жамоат хавфсизлиги”, “фуқароларнинг ҳуқуқ эркинликларини чеклаш” каби категорияларни изоҳлашдаги қарашларига таянамиз.

Жамоат хавфсизлиги масаласини долзарблигини ҳисобга олган ҳолда рус олимлари А. И. Василев, В. Р. Салников ва С. В. Степашиннинг сўзларига кўра, миллий хавфсизлик тоифаси жамоатчилик билан алоқаларнинг ривожланиши билан сезиларли ўзгаришларга дуч келди ва шу муносабат билан биринчи навбатда хавфсизликнинг ўзига хос турлари билан боғлиқ тушунчаларни аниқлаш, сўнгра шу асосда хавфсизликни таъминлаш зарурлигини эътироф қилишган [5. Б.13].

Профессор Л.Л.Поповнинг фикрича, жамоат хавфсизлиги деганда одамлар ва умуман жамият учун ортиб бораётган хавф-хатарни келтириб чиқарадиган объектлар ва субъектлардан фойдаланишда, алоҳида шароитлар, табиий офат ёки ижтимоий ёки техноген хусусиятдаги бошқа фавкулудда вазиятлар юзага келганда, ҳуқуқий, техник ва бошқа турдаги нормаларга мувофиқ юзага келадиган жамоат муносабатлари тизими тушунилади [6. Б.699].

Б.Т.Хамхоевнинг фикрича эса, жамоат хавфсизлиги одамларнинг ҳаёти ва соғлигига, уларнинг мол-мулкига таҳдидларнинг олдини олиш ёки бартараф этиш билан боғлиқ бўлган ижтимоий муносабатларни қамраб оладиган ажралмас қисмдир [7. Б.40-42].

“Жамоат хавфсизлиги” тушунчаси мазмунида олимларнинг алоҳида гуруҳи уни ҳимоя қилишнинг барча объектларини белгилайди, яъни: жамоат хавфсизлиги - бу одамларнинг ҳаёти ва соғлигига, моддий бойликлар ва атроф-муҳитга таҳдидларнинг олдини олиш ва бартараф этишни таъминлайдиган органлар ва воситалар тўпламидир, деб фикр билдиришади [8. Б.21-23].

Тадқиқотчи Н.А.Босхамджиева фикрича, жамоат хавфсизлиги қуйидаги институтларни ўз ичига олади: терроризмга қарши кураш институти; экстремизмга қарши кураш институти; жиноий ва бошқа ноқонуний тажовузларга қарши курашиш институти; коррупцияга қарши кураш институти; аҳолини табиий ва техноген хусусиятли фавкулудда вазиятлардан ҳимоя қилиш институти; ноқонуний миграцияга қарши курашиш институти; жамоат хавфсизлигининг айрим турларини (ёнғин,

кимёвий, биологик, ядровий, радиациявий, гидрометеорологик, саноат ва транспорт хавфсизлигини) таъминлаш институтлари; жамоат хавфсизлигини таъминлашда халқаро хамкорликни ривожлантириш институти; экологик хавфсизлик институти; йўл ҳаракати хавфсизлиги институти; ёнғин хавфсизлиги институти; ахборот хавфсизлиги институти; озиқ-овқат хавфсизлиги институти ва ҳ.к.[9. Б.369].

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, албатта, муайян меъёрлар тизими билан тартибга солинади. Бу белги аҳолини ноқонуний тажовузлардан, турли таҳдидлардан ҳимоя қилиш қонун устуворлиги асосида амалга оширилади. Шунинг билан таъкидлаш керакки, қонун нормалари фавқулодда вазиятларда жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги муҳим миқдордаги жамоат муносабатларини тартибга солиди, хусусан: инсон ва фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликлари, фуқароларнинг жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги ҳатти-харакатларининг чегаралари, жисмоний ва юридик шахсларнинг жамоат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган муайян ҳаракатларни амалга ошириш бўйича чекловчи вақтинчалик мажбуриятларини белгилайди, ноқонуний ҳатти-харакатлар турларини белгилайди, яъни фақат қонун нормалари жамоат хавфсизлигига, ҳам оддий ҳаёт шароитида, ҳам фавқулодда вазиятларда хавфсизликка тажовуз қилувчи ҳатти-харакатларнинг тўлиқ рўйхатини белгилайди.

Ва ниҳоят, шахснинг, жамиятнинг, давлатнинг ҳаётий манфаатларини амалга оширишдан келиб чиқадиган ижтимоий муносабатларнинг мавжудлиги, улар ижтимоий имтиёзлар, конституциявий тузум, жамоат тартиби, шахсий дахлсизлик, мулк ва бошқаларни ўз ичига олади.

Жамиятида жамоат тартибини бузиш билан боғлиқ асосий сабаблар: ижтимоий-иқтисодий (турмуш даражасининг пастлиги, миллатлараро муносабатларда вужудга келадиган муаммолар, жамиятнинг жуда бой ва жуда камбағаллар табақаларига бўлиниши), жамиятдаги сиёсий беқарорлик, давлат ва қонунга нисбатан нигилизм, мамлакат аҳолисининг чекланган ҳуқуқий маданияти, номукамал қонунчилик, фаолият харажатлари ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг ва давлатнинг шахслар ва жамият олдидаги конституциявий жавобгарлигини амалга оширишнинг самарали механизмини мавжуд эмаслиги қабилар келтирилган [10. Б.24]. Кенг маънода жамоат тартиби маълум бир тарзда тартибланган ижтимоий муносабатлар тизимини (мажмуини) ўз ичига олади: иқтисодий, сиёсий, маданий ва ахлоқий ва ҳоказоларни, шу муносабат билан уни конституциявий тузум доирасидаги жамиятдаги шахсларнинг хулқ-атвори қоидалари мажмуи сифатида белгилаш мумкин[11.Б.307]. Б.В.Лазарев, Л.Л.Попов ва Л.М.Розинлар “жамоат тартиби - ижтимоий муносабатлар тизимининг маълум бир сифати бўлиб, у ижтимоий муносабатларнинг шундай тартиблигидан иборат бўлган, жамият ҳаётининг уйғунлиги ва ритмига, жамоат муносабатлари иштирокчиларининг ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини тўқинликсиз амалга оширишига ва уларнинг манфаатлари, жамоат ҳамда шахсий тинчлигининг ҳимоя қилинишига олиб келади” деб таъкидлашади [12. Б.171].

Шундай қилиб, “жамоат тартиби” сўзининг кенг маъносида жамиятда мавжуд бўлган, ижтимоий нормаларга, шу жумладан ҳуқуқ нормалари ва жамият қоидаларига мувофиқ ривожланган муносабатларнинг бутун тизими тушинилади

Бу соҳа жамият ҳаётида осойишталик муҳитини, меҳнат ва дам олиш учун нормал шароитларни, давлат органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар ва уларнинг бирлашмалари, муассасалар, жамоат бирлашмалари фаолиятини таъминлаш мақсадида, одамлар ўртасидаги мулоқот жараёнида жамоат жойларида ривожланадиган ижтимоий нормалар билан тартибга солинадиган муносабатлар тизими билан чекланади.

Шуларни ҳисобга олиб, назаримизда жамоат тартиби тушунчасини қуйидаги таъриф кенгроқ қамраб олади: Жамоат тартиби – бу жамоат жойларида одамлар ўртасида вужудга келадиган ва ривожланадиган, қонуний амалга оширилиши шахсий ва жамоат хавфсизлигига риоя этилишини, одамларнинг нормал мулоқотини, шаъни, кадр-қиммати,

ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилиниши, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, биринчи навбатда, ички ишлар органлари, миллий гвардия, прокуратура, давлат хавфсизлик хизмати, фавқулодда вазиятлар вазирлиги ва бошқа фуқаролик ташкилотлари фаолияти билан таъминланган давлат ва жамиятнинг мувофиқлаштирилган ижтимоий-ҳуқуқий жамоат муносабатлари тизимидир.

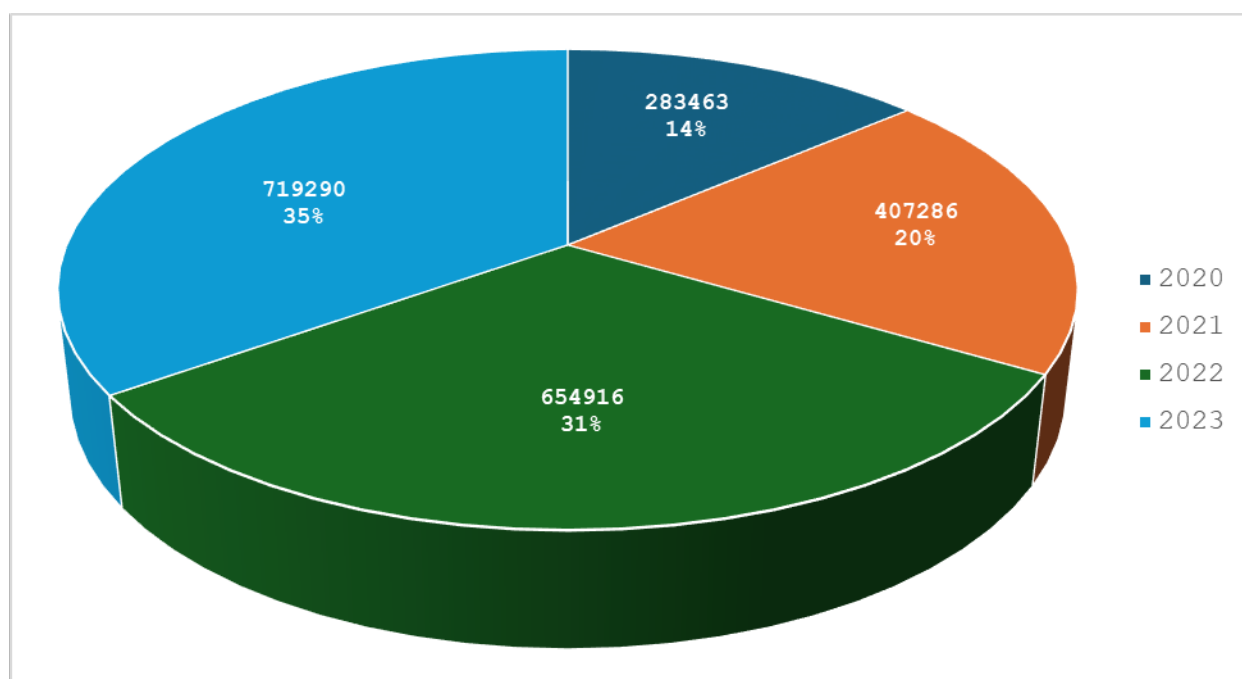
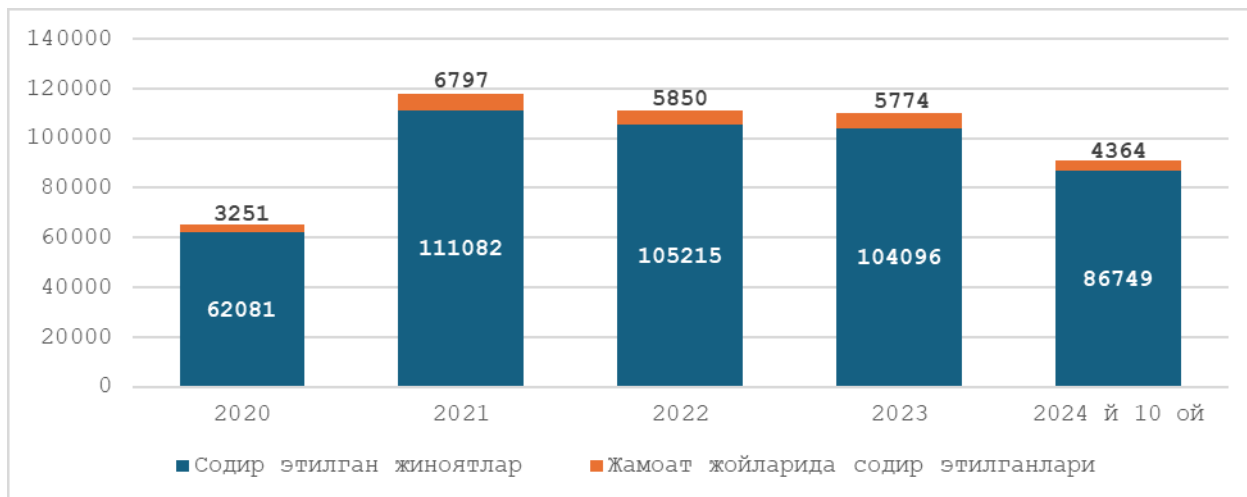
Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 21-моддаси 3-қисмига биноан, фавқулодда ҳолатда, ҳуқуқ ва эркинликларни чеклаш, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари фақат қонунга мувофиқ ва фақат конституциявий тузумни, аҳолининг соғлиғини, ижтимоий ахлоқни, бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, жамоат хавфсизлигини ҳамда жамоат тартибини таъминлаш мақсадида зарур бўлган доирада чекланиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 15 декабрдаги ЎРҚ-737-сонли “Фавқулодда ҳолат тўғрисида”ги конституциявий Қонуни [13] фавқулодда ҳолат жорий этиш мақсадини (4-модда) ва фавқулодда режимни жорий этиш ҳоллари ва тартибини (5-модда) белгилайди. Шубилан биргаликда мазкур Қонуннинг 12-моддасида фавқулодда ҳолат жорий этилганда қўлланиладиган фавқулодда чоралар ва вақтинчалик чекловлар қаторига фавқулодда ҳолат жорий этилган ҳудудда давлат бошқаруви органларининг (улар таркибий бўлинмаларининг), маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ваколатларини тўлиқ ёки қисман тўхтатиб туриш; фавқулодда ҳолат жорий этилган ҳудуд бўйлаб ҳаракатланиш эркинлигига нисбатан чекловлар, шунингдек мазкур ҳудудга кириш ва ундан чиқишнинг алоҳида режими, шу жумладан мазкур ҳудудга, зарур бўлганда эса Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудига чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг кириши ҳамда ушбу ҳудудларда туришига нисбатан чекловлар; фаолиятнинг айрим турларини амалга оширишга, шу жумладан товарларни реализация қилишга, ишларни бажаришга ва хизматлар кўрсатишга нисбатан чекловлар; йиғилишлар, митинглар, кўча юришлари ёки намойишлар, шунингдек бошқа оммавий тадбирлар ўтказилишини тақиқлаш ёки чеклаш; транспорт воситаларининг ҳаракатини чеклаш ва уларни кўздан кечиришни амалга ошириш; хавфли ишлаб чиқаришлар ҳамда портловчи, радиоактив, шунингдек хавфли кимёвий ва биологик моддалардан фойдаланадиган ташкилотлар фаолиятини тўхтатиб туриш ва ҳ.к. бир қатор вақтинча жорий этиладиган чекловларни ҳам жорий этишни назарда тутди.

Ушбу фавқулодда ҳолатни жорий этиш мақсадлари уни жорий этиш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатларни бартараф этишдан, Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг хавфсизлигини ҳамда Ўзбекистон Республикасининг конституциявий тузуми ва ҳудудий яхлитлиги ҳимоя қилинишини таъминлашдан иборат (4-модда).

Олиб борилган тадқиқотлар натижасида фавқулодда ҳолатлар шароитида инсон ҳуқуқларини чеклаш институтининг ўзига хос қонуниятларини аниқлаш имконини берди.

Қуйида COVID-19 кароновирус инфекцияси сабаб республикада жорий этилган фавқулодда вазият даврида жамоат жойларида содир этилган жиноятлар тўғрисидаги диаграммаларни келтириб ўтамиз:

Ушбу диаграммадан натижаларидан кўришиб турибдики фавқулодда вазият режими амалда бўлган 2020 йилда бошқа даврларга нисбатан жамоат жойларида содир этилган жиноятлар ва ҳуқуқбузарликлар сони кескин камайган. Бу кўрсаткичга маълум маънода инсон ҳуқуқларини чеклаш билан боғлиқ ҳолатлар таъсир кўрсатган. Бир вақтни ўзида биз жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларни сонини камайтириш учун инсон ҳуқуқларини чеклаш лозим деган фикрдан йироқдамиз[3].

Шундай қилиб, инсоннинг айрим ҳуқуқ ва эркинликларини чеклаш орқали Давлат инсон учун энг муҳимроқ ва қадлироқ бўлган бошқа ҳуқуқ ва эркинликларнинг сақланишини таъминлайди.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Баглай М.В. Глава 4. Основы правового положения личности. Конституционные права и свободы граждан Конституционное право зарубежных стран: Учеб. / Под общ. ред. М.В. Баглая. – М., издательства Норма, 2004. – С. 88//Источник: <https://www.sovremennoepravo.ru/>
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-у., 03/23/837/0241-son // <https://lex.uz/docs/-6445145>;
3. Ўзбекистон Республикаси ИИВ Ҳуқуқий статистика ва ахборот Бош маркази

маълумотлари. 2024;

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сон Фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.12.2021 й., 06/21/27/1116-сон; 16.01.2024 й., 06/24/10/0031-сон.

5. Васильев А.И., Сальников В.П., Степашин С.В. Национальная безопасность России: конституционное обеспечение. СПб., 1999. С. 13.

6. Административное право/под ред.Л.Л.Попова. – М.: Юрист, 2002. –699 с.

7. Хамхоев Б.Т. Проблемы определения общественной безопасности // Административное право и процесс. 2011. – № 7. – С.40-42.

8. И.Исмаилов, М.З.Зиёдуллаев ва бошқалар, Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти: Дарслик / генерал-лейтенант Б.А.Матлюбовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: ИИВ Академияси, 2019. – 414 б;

9. Босхамджиева Н.А. Административно-правовые основы обеспечения общественной безопасности в Российской Федерации: дис. ... докт. юрид. наук. М., 2013. 369 с.

10. Колонтаевский Ф.Е. Понятие и содержание организации охраны общественного порядка // Теория и практика совершенствования общественного порядка.- М., 2006. - С. 24-30.

11. Административное право зарубежных стран: Учебник / Под ред. А.Н.Козырина и М.А.Шатиной. – М.:Спарк, 2003. – С.307.

12. Лазарев В.В., Попов Л.Л., Розин Л.М. Правовые основы обеспечения общественного порядка. – М., 2007.

13. Ўзбекистон Республикасининг “Фавқулодда ҳолат тўғрисида”ги Қонуни // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 16.12.2021 й., 03/21/737/1163-сон.